

Hengelo

toen&nu

JAARGANG 48 JUNI 2023

is een tweemaandelijks uitgave van de
Stichting Oald Hengel en het
Museum Hengelo.

Beekstraat 51, 7551 DP Hengelo Ov.,
telefoon 074 - 259 42 16,
e-mail: info@museumhengelo.nl
www.museumhengelo.nl
www.twitter.com/museumhengelo
IBAN: NL30 RABO 0104 7906 52
BIC: RABONL2U

Openingstijden museum:

Maandags gesloten
Dinsdag en vrijdag van 13.00-17.00 uur
Zaterdag van 14.00-17.00 uur

Bestuur:

Voorzitter: Han van der Meer
Vice-voorzitter: Hans de Gruil
Penningmeester: Dieke Kok
Secretaris: vacature

Email: directie@museumhengelo.nl

Redactie:

Sjoerd van der Meulen, hoofdredacteur
Netty Bakker, Rob Hilhorst, Gerda Nater
e-mail: redactie@museumhengelo.nl
Fotoredactie: Bert Schuite
email: bschuite@museumhengelo.nl
tel. 074-2429574

Donatie:

Jaarlijkse donatie € 25,00 (buiten Hengelo
€ 29,50. Buitenland binnen Europa € 45,00 of
€ 60,00 buiten Europa)
Donatie inclusief periodiek 'Hengelo toen&nu',
exclusief deelname aan
excursies, bijeenkomsten werkgroepen.
Losse nummers Hengelo toen&nu: € 4,50

Opzegging donateurschap dient
schriftelijk of per email te geschieden
uiterlijk in de maand november,
email: administratie@museumhengelo.nl

ISSN-nummer 1876-4606

© Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door
middel van druk, fotokopie, microfilm of op
welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande toestemming van de uitgever.

Kopij voor het volgende nummer moet,
bij voorkeur via e-mail, uiterlijk maandag
26 juni 2023 bij de redactie binnen zijn.

Oplage: 1400 exemplaren
Opmaak: Twentie design en dtp, Hengelo
Druk: Drukkerij Roelofs, Enschede

MUSEUM
HENGELO

Van de redactie

Wanneer u dit leest is het weer zich langzaam maar zeker in een zomerse richting aan het ontwikkelen. De dagen worden warmer, de avonden langer. Uitgelezen voorwaarden om te gaan zwemmen, niet in zo'n fantasieloze betonnen bak, maar in het oudste natuurbad van Nederland. In dit nummer het verhaal over zwembad 't Tuindorp, dat dit jaar het eeuwfeest viert. Vaak heeft het er naar uitgezien dat zo'n jubileum er niet in zat. De gemeente Hengelo, die niet echt uitmunt in historisch besef, heeft diverse pogingen gedaan het bad te sluiten. Even zo vele keren kwamen de wijkbewoners in opstand. Het resultaat: het bad bestaat nog steeds. Het is waarschijnlijk het enige zwembad waar je in aanvaring kunt komen met een forse karper.

En nog een klein weetje in het kader van het Hengelse chauvinisme. Toen wij het Weusthag-, Castor- en Tuindorpbad hadden, moesten de Enschedeërs nog wachten op het graven van het Twentekanaal voordat zij een bad in open water konden nemen.

Sjoerd van der Meulen

In dit nummer

Familie Bos - deel 1	3
Wie, wat, waar, wanneer?	7
Karel Jan Nijekamp, een sterk en moedig man	9
Kashbah, 50 jaar en springlevend	12
Tuindorpbad maakt de eeuw vol	15
Erf Drilscholten, uitgebreid met Holleboomsmaat	19
Roza, centrum voor wereldvrouwen	24
Herinneringen aan de Willemstraat	26
Fietsen om Woolde en om Klein Driene	30

Bij de voorpagina:

Hengelo zal zich in de toeristische wereld nooit onderscheiden als de stad met zijn pleinen. Een Leidseplein zoals in Amsterdam of een Grote Markt als in Groningen zul je hier niet vinden. Om eerlijk te zijn, onze pleinen lijken nog het meest op wat ongelukkig uitgevoerde kruispunten. Met het nieuwe Marktplaats doet onze gemeente een goede poging zich voor eens en voor altijd te revancheren. Het heeft wat overleg gekost en er zijn wat ontwerpen verfrommeld naar de prullenbak verhuisd, maar nu hebben we ook wat. En waar veel pleinen het moeten hebben van de omringende horeca, heeft ons plein zélf iets te bieden. Denk maar aan het klimrek waar de jongste jeugd de concurrentie aan kan gaan met Tarzan. En de zo vaak beschreven beren, die de voorbijgangers verlokken tot capriolen over de stapstenen. Daarbij moet je goed opletten, anders licht de laatste beer je pootje en haal je een nat pak. Kortom het nieuwe Marktplaats biedt vermaak en vertier. Foto: Bert Schuite

Voor onze activiteiten: zie www.museumhengelo.nl

Familie Bos

Jacobus, 'Koper-, Blik-, Lood-, en Zinkwerker' maar ook brandweerman - deel 1

tekst Wil Zwienenberg

'In het prille voorjaar van 1900 vestigde Jacob Bos zich in de Weemenstraat als koper-, blik-, lood- en zinkwerker en hij schreef aan het publiek van Hengelo dat hij door flink en solide werk de gunst van velen waardig hoopte te worden. Zijn verwachtingen zijn uitgekomen. De ene uitbreiding volgde op de andere.'¹ **Jacobus Bos was een groot vakman. Geen prater. De zakelijke kant van zijn bedrijf lag vanaf 1902 in de handen van zijn vrouw, Dien Hemmelder uit Delden.**

De familie Bos-Vollenbroek woont in de negentiende eeuw aan de Telgen. Na de geboorte van zoon Jacobus (1876-1951) verhuist de familie naar de Weemengaarden, de huidige Wemenstraat.² Jacobus is negen jaar oud als zijn vader overlijdt en familie aan de Willemstraat adopteert hem.

Op twaalfjarige leeftijd moet Jacobus gaan werken in de Hengelosche Bontweverij. Deze fabriek staat tegenover het bruggetje naar de Deldenerstraat, het huidige Thiemsbrug. Zijn ploegmaat is in die dagen Herman Voogdgeert, die later wethouder wordt van Openbare werken. Jacobus en hij blijven dikke vrienden. Jacobus Bos is geen man voor de fabriek en gaat als vijftienjarige werken in Duitsland bij een

loodgietersbaas in de buurt van Gronau. 's Morgens gaat hij voor dag en dauw op pad. Lopend! Later krijgt hij een fiets, met een hoog wiel voor en klein wiel achter. In de jaren die volgen gaat hij werken bij ervaren loodgieters; Morsink in Borne en Willemsen in Nijmegen.

Wonen aan de Wemenstraat

Sinds 1863 stond aan de Oldenzaalsestraat de Bontweverij van Zehender Traus & Cie, in 1874 genoemd de Twentsche Bontweverij. De familie Bos kocht van die fabrikant rond 1880 grond en twee huizen (onder één dak) aan de Weemengaarden. De lening werd met 135 gulden per jaar terug betaald en in 1920 werden de huisjes eigendom van Jacobus Bos.

1902 Dina Bos- Hemelder staat voor hun huis aan de Weemgaarden met haar oudste dochter Anna op de arm aan de Weemenstraat op de nummers 23 en 25

De familie Bos woont op de nummers 23 en 25. Het zijn huisjes van leem en stro en bij jachtsneeuw jaagt de sneeuw overal doorheen. De grond van Bos loopt achter door tot aan de kloostertuin van het St. Antoniusgesticht.

De burens van de familie Bos waren in 1876 links Voorhuis en rechts Van Gastel. Links naast Voorhuis liep de weg naar de Twentsche Bontweverij. Rond 1900 stond schuin tegenover het huis van de familie Bos, vóór de brug over de Elsbeek, op de hoek met de Oldenzaalsestraat, een ziekenbarak, gebouwd ruim voor 1900.³

Nadat de Twentsche Bontweverij is afgebroken, wordt daar in 1933 een nieuw marktterrein aangelegd, de Veemarkt genoemd. Via een gemetselde toegangspoort was het terrein vanaf de Oldenzaalsestraat te bereiken. Na de Tweede Wereldoorlog komen op dat terrein de zogenaamde noodwinkels, die ook grenzen aan de tuin van de familie Bos. Later, in de jaren 50 en 60 komt er een openbare speeltuin achter hun tuin.

Het eerste Rekeningenboek van 1900

In 1900 is Jacobus 24 jaar oud en neemt hij de zaak over van koperslager Scharenberg. Jacobus heeft een blaasbalg in zijn werkplaats bij het huis, de 'smidsschuur'. In 1900 krijgt hij de machtiging om, samen met andere koperslagers, 'binnenleidingen ten behoeve van de

Links de jonge Jacobus Bos tijdens zijn stage bij de loodgieter Willemsen in Nijmegen

2018 Het dak van de St. Lambertuskerk, waar Jacobus Bos met een kruiwagen sneeuw verwijderde. Later deden dit zijn opvolgers

Drinkwaterleiding in Hengelo' aan te leggen, mits hij zich houdt aan de door de Raad vastgestelde voorwaarden. Hij trouwt in 1902 met Dina Hemmelder uit Delden en zij gaan wonen en werken aan de Weemenstraat, in de woning van zijn moeder. Kleindochter Marijke Bijen-Bos: "Oma was een Hemmelder, zakelijk, dus zij deed het financiële gedeelte en opa deed de zaak." Dina onderhandelt thuis in de opkamer met aanvragers voor gas- en waterleidingen. Dat zijn ondernemers en fabrikanten als Hendrik Hulshoff Pol, Rudolf Adriaan de Monchy en leden van de familie Stork. En daarna zei ze tegen opa: "Zorg dajt geld binnenkriegt". In de werkplaats bij huis soldeert Jacobus ketels en pannen. Hij is ook verantwoordelijk voor het onderhoud van de St. Lambertuskerk. Als er veel sneeuw op het dak ligt, moet Jacobus met een kruiwagen het dak op om sneeuw te ruimen tussen de gewelven. De vergaarde sneeuw gooit hij naar beneden in de Wemenstraat. De familie van opa Jacobus kan zich de sneeuwpret die daarop volgt nog goed herinneren. Ook de opvolgers van Jacobus blijven het dak van de kerk ontdoen van sneeuw. Jacobus heeft in de eerste helft van de twintigste eeuw een fototoestel, waarmee hij boven van het dak van de St. Lambertuskerk prachtige foto's maakt. Jacobus en Dina krijgen zeven kinderen. In 1915 wordt Henk geboren die later zijn vader opvolgt in het familiebedrijf.

Lichtgas en schoon drinkwater

Rond 1900 heeft Hengelo ruim 15.000 inwoners. Elektriciteit is in opkomst, maar is dan nog geen mededinger van gas. Jacobus brengt gasverlichting aan in scholen en gemeentebedrijven.⁴ Oele, Beckum,

Jaren 50, de woningen aan Wemenstraat 23 en 25 maken plaats voor het winkelpand

Driene en Woolde hebben dan nog geen gasaansluiting en daar worden door hem petroleumlampen gehangen. Begin twintigste eeuw legt Jacobus huisbellen aan in hotelkamers en in het ziekenhuis. De zwakstroom wordt daar opgewekt in een glazen pot met chroomzuur en een koolstofstaaf. ⁵ Later komen de Elementen van Journee (batterijen).

Na de Eerste Wereldoorlog komt de overschakeling van gas op elektriciteit in volle gang. Maar Jacobus Bos blijft bij zijn mening: “Doe mie mär gaslicht, prachtig helder licht, der is nog niks vuur’t gas.”

Het verhaal van het Rekeningenboek

Jacobus Bos was bovenal een uitmuntende en zeer nauwkeurige vakman met soms misschien een eigenaardig gedrag. Kleindochter Marijke Bijen-Bos en nicht Diny Ribberink-Assink vertellen:

“Mijn grootouders hebben ontzettend moeilijke, zware jaren van hard werken en weinig verdienen meegemaakt.

Opa Bos deed zijn werk vakkundig, maar wou nergens geld voor. Hulshoff Pol en Stork kregen het werk en het koper voor een appel en een ei.

Opa Bos was iemand die zich met weinig bemoeide.

Hij kreeg zondagmorgens een borreltje bij de familie Ribberink, aannemer aan de Oldenzaalsestraat (nr 11).

En bij het weggaan een rolletje pepermunt en een blikje sardientjes. Hij kwam altijd alleen en liep zo weer weg zonder iets te zeggen. Op zijn verjaardag kreeg hij een cadeautje, maar dat pakte hij nooit uit. Opa was helemaal op zichzelf, maar ging wel altijd naar de brandweer, daar had hij wel contacten. En hij zong in het Gregoriuskoor van de St. Lambertuskerk. Maar een huisvader was hij niet.”

Opa vond het een hele eer dat twee van zijn dochters het klooster ingingen. De kloostergemeenschap in Sittard vroeg goud aan de familie voor gouden ringen voor beide dochters. Oma had veel antiek goud en opa

De jaren 40 Boven, van links naar rechts: Jo, Bernard, Diny, Henk en Bertha. Zittend Jacobus Bos, dochter Evi en Dien Bos-Hemelder

1935 De brandweer van Hengelo, met in de bovenste rij rechts Jacobus Bos

heeft dat allemaal ingeleverd. V  el meer dan nodig was. Later ging de familie naar de congregatie van Kostbaar Bloed in Sittard en vroeg het goud terug. Het antwoord was: "Eens gegeven, altijd gegeven." Zo ging dat toen."

"Oma was een mooie, intelligente vrouw met een lief karakter. Zij haalde iedereen naar binnen en iedereen mocht altijd mee-eten. Zij was ook 'het zakenvrouwtje'. Soms riep ze: "O God, ik mot nog een bestek maken!". Ja, zij maakte ook de werktekeningen. De boeren kwamen vaak bij opa en oma. Zij zetten dan hun fiets in het gangetje, gingen dan naar de markt en daarna legden ze altijd iets op het aanrecht voor opa en oma. Een zak met appels. Of het 'missiedubbeltje'. Dochter Dinie, die later het klooster in ging, ging rond met kwitanties bij de boeren in Hasselo, om geld voor werkzaamheden te ontvangen. Of om geleend geld terug te betalen.

Maar desondanks kwam oma altijd in de problemen omdat er thuis geen geld was. Opa bleef werken voor niets. Aan het eind van de maand moest oma de leveranciers betalen en dan ging soms de spaarpot van de kinderen om. Zoon Henk kon dat niet langer aanzien en zei op een gegeven moment in 1949: 'Ik de zaak, of anders ga ik weg. En zo geschiede het! Eigenlijk had Henk graag naar Australië gewild.'

Brandweer

De gesprekken thuis bij Bos in het begin van de twintigste eeuw met de fabrikanten ging ook over de Brandweer. Jacob werd in 1894 lid van de vrijwillige

brandweer, samen met onder anderen smid Dorus Koopman. Rond de eeuwwisseling rukte Jacobus bij brand uit met een karretje met trekhonden. Jacobus was als brandweerman een voorbeeld en rolmodel in de familie. Inmiddels is de vierde generatie in zijn familie lid van de brandweer; de dochter van Marijke Bijen-Bos is brandweervrouw in Duitsland.

De bijzondere Jacobus

In 1912 tot 1920 was Jacobus Bos lid van de Sociëteit Eensgezindheid. De vraag komt bovendrijven of de klanten van Koperslager Bos op deze wijze misschien onder de zakelijke gesprekken met Dien Bos-Hemmelder wilden uitkomen? Na een arbeidzaam leven overleed Bernardus Jacobus op 75-jarige leeftijd aan de Wemenstraat in Hengelo op 30 april 1951.

Wordt vervolgd

Noten:

1. Uitnodigingskaart receptie ter gelegenheid van de feestelijke opening in 1980 van de nieuwe verkooppriimte van Bos Sanitair aan de Weemenstraat 23
2. Na de Weemengaarden heette de straat Weemenstraat, weer later Wemenstraat
3. U kunt een prachtige foto vinden van de Weemenstraat met ziekenbarak in 'Het boek van Hengelo', 1802-2002
4. Museum Hengelo heeft foto's van klaslokalen met gaslampen in het St. Antoniusgesticht
5. Dit stukje Natuurkunde is te bewonderen in het Electro Radio Nostalgie museum aan de Wagenaarstraat

Wie, wat, waar, wanneer?

tekst Rikie Elling

Op deze foto's ziet u de receptie in 1966 bij het 25-jarig jubileum van de heer Leushuis (1897-1990) van het Twentsch Centraal Station (TCS), de eerste elektriciteitscentrale van Twente, die in 1921 geopend is. De TCS heeft bestaan tot 1951 toen het bedrijf fuseerde met de NV Elektriciteitsfabriek IJsselcentrale tot NV. IJsselcentrale. De foto's zijn door de familie Leushuis-Bisseling ter beschikking gesteld aan Museum Hengelo.

*Wij vragen ons af:
wat was de functie van de
heer Leushuis?
En wie kent de mensen
die op deze foto's staan?
Op de foto zouden
onder anderen de heren
Brettschneider, Betman en
Kip staan, maar wie is wie?
Wij hopen zo ook op wat
meer informatie over het
werken in het TCS.*

Wilt u reageren:
mail ([speurneuzen@
museumhengelo.nl](mailto:speurneuzen@museumhengelo.nl))
of bel naar Museum
Hengelo 's morgens-
van dinsdag tot en
met vrijdag
(074-2594216).

studio beerens
de beeldmakers

Fotografie
Multimedia
Internetproducties

www.studiobeerens.nl

textielhuis
Bedmode Ondermode Nachtmode Huishoudtextiel

Twekkelerweg 130-132
7553 LN Hengelo
T 074 - 242 74 97
I www.textielhuis.nl

DEKKERS
GARANTIEMAKELAARS

Oldenzaalsestraat 59, 7551 AP Hengelo
info@dekkersmakelaars.nl | 074 - 291 57 00 | www.dekkersmakelaars.nl

Blijf op de hoogte en volg ons op Facebook en Instagram!

THIJERT
bloemsierkunst

Deurningerstraat 106 - Hengelo.
Telefoon: 074 - 291 65 31 Fax: 074 - 243 12 90

- Boeketten • Kado-artikelen
- Interieurbeplantingen • Hydrocultuur

info@thijert.nl www.thijert.nl

Hubo
Hackfort

Bergweg 9-13
7557 BS Hengelo
074 291 89 07
hengelonoord@hubo.nl

#Hubohelpt

PERSOONLIJKE SERVICE OP HAAT WERKPLAATS ZADERIJ HETEN MAKEN MONTEREN AAN HUIS SLEUTELS BIJMAKEN

HERENSALON
KAPSALON BEERLAGE

BEL VOOR EEN AFSpraak: 074- 291 46 21
Oldenzaalsestraat 235 - Hengelo (ov) - info@kapsalonbeerlage.nl - www.kapsalonbeerlage.nl

VAN HEEK
Schilderwerken

Met Van Heek komt 't goed in de verf

- schilderwerken
- wandafwerking
- beglazingen
- betonrenovatie

Van Heek Schilderwerken B.V.
Enschedesestraat 186 7552 CL Hengelo (O) • Tel.: 074 - 291 30 23 • Fax: 074 - 291 03 44
Internet: http://www.vanheek.nl • E-mail: schilderwerken@vanheek.nl

Een afscheid dat bij ú past

Bel bij een overlijden:
074 30 30 290
(24 uur per dag, 7 dagen in de week bereikbaar)

Wij verzorgen ook het afhandelen van uw uitvaart-verzekering(en) ongeacht waar u verzekerd bent.

Hans Wachtmeester
Uitvaartverzorging
Deurningerstraat 32, 7557 HG Hengelo
info@hanswachtmeester.nl • hanswachtmeester.nl

wonen
slapen
textiel

www.brokinterieur.nl

Brok
INTERIEUR

Karel Jan Nienkamp

Een sterke en moedige man

tekst drs. Johan Thüss

Karel Jan Nienkamp werd op 23 maart 1899 in Hengelo geboren. Op 5 april 1924 trouwde hij met Johanna Wibbelink (29). Ze kregen twee kinderen, Zwiertje Johanna (1924) en Berendina (1926.)¹. Helaas overleed zijn vrouw op vrij jonge leeftijd in 1927. Hij hertrouwde op 9 juni 1933 in Hengelo met Maria Franziska Jozephina Utendorf, geboren 1888 in Münster (Dld). Ze woonden eerst aan de Kastanjeweg nr. 1 en vanaf maart 1935 aan de Veldbleekstraat nr. 13 in Hengelo. Zijn tweede vrouw Maria is ook niet oud geworden. Ze is op maandag 27 februari 1956 op 67-jarige leeftijd in Hengelo overleden.² Karel Jan werd in een rapport van de Sicherheitsdienst beschreven als een 'altes und sehr gefährliches Mitglied der CPN'.

Hij was van alle markten thuis. Zo verdiende hij de kost als los-arbeider, lasser, monteur, magazijnknecht en varkensfokker (Schweinezüchter), althans deze beroepen gaf hij op aan de administrateurs van de concentratiekampen waar hij gevangen heeft gezeten. Officieel stond hij bij de Burgerlijke Stand in Hengelo geregistreerd als grondwerker-losarbeider.³ Helaas is er (nog) geen foto van Karel Jan beschikbaar.

Waarschijnlijk was Karel Jan, evenals zijn partijgenoten Jan de Jonge, IJtinus Gesinus Prins, en Gerrit van der Struik, gelovig en bezocht hij de kerk van het Apostolisch Genootschap aan de Dennenbosweg.⁴

Ook hij werd op 25 juni 1941 'morgens vroeg door twee Hengelose agenten gearresteerd en naar het politiebureau aan de Marskant gebracht.

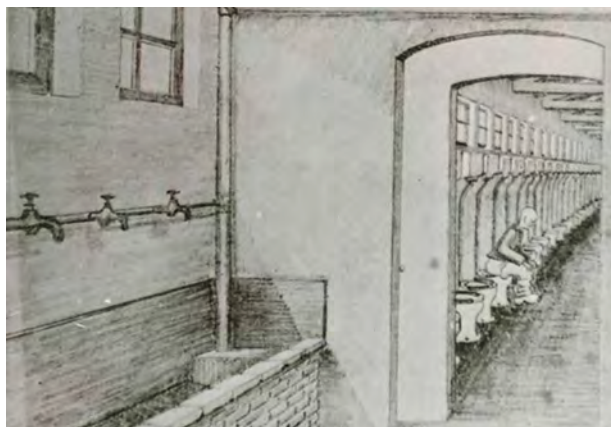
Kamp Schoorl (van 26-6-1941 tot 18-8-1941)

Met zeven Hengelose partijgenoten heeft Karel Jan enige tijd in kamp Schoorl vastgezet. Het verblijf in Schoorl was niet prettig, maar de meest prangende vraag was uiteraard 'wanneer worden wij vrijgelaten en mogen we naar huis'.

Maar helaas ging de vrijlating niet door. Op maandag 18 augustus 1941 werden de eerste tweehonderd communisten, waaronder de acht Hengeloërs, per trein overgebracht van kamp Schoorl naar het vernieuwde concentratiekamp Amersfoort.

Concentratiekamp Amersfoort (van 18-8-1941 tot 11-12-1941)

Zoals al eerder beschreven was het verblijf in dit kamp bijzonder slecht. In dit concentratiekamp heerste een mensonterend regime van honger, mishandeling, dwangarbeid en executies.

Concentratiekamp Amersfoort, weinig privé op het toilet

De toiletten in het kamp waren een verzameling potten en tonnen waar je met de ruggen tegen elkaar aan zat. Toilet-papier of gewoon papier was er niet. Men moest zich maar zien te redden. Het was een smerige en stinkende plaats, temeer doordat veel gevangenen diarree hadden.

Een gebeurtenis die zeker op Karel Jan een grote indruk heeft achtergelaten was de binnenkomst in het kamp op 27 september 1941 van 101 Russische krijgsgevangenen. Ze waren bij de Duitse inval in Rusland gevangen genomen. De sterk vermagerde en in lompen geklede gevangenen werden door de Duitsers als voorbeeld van de Untermensch tentoongesteld. Na een half jaar waren er al 24 van hen gestorven. De kampleiding zat met de overgebleven Russen in de maag. Begin april 1942 kwam van hogerhand het bericht dat ze maar moesten verdwijnen. Op 9 april 1942 zijn de 77 Russen dicht bij het kamp geëxecuteerd. Maar dit laatste heeft Karel Jan niet meegemaakt. Hij was, na een verblijf van vier maanden, met andere gevangenen op transport naar Neuengamme gezet.

Gevangenen aan het werk in Hamburg⁸

Concentratiekamp Neuengamme (van 13-12-1941 tot 15-6-1942)

In concentratiekamp Neuengamme waren de omstandigheden net zo slecht, of nog slechter dan in Amersfoort. Karel Jan kreeg het kampnummer 6927.⁵ Hier kreeg hij last van zijn longen. Op 9-4-1942 en 12-6-1942 werd hij onderzocht.⁶ De kamparts constateerde dat hij tbc had.

Ondertussen had de leiding van het concentratiekamp Dachau gevraagd om 50 gevangenen te sturen omdat zij een tekort aan arbeidskrachten hadden. De kampleiding voldeed aan dit verzoek en stuurde 51 gevangenen, waaronder Karel Jan, allen besmet met het tbc-bacterie, op 15 juni 1942 naar Dachau. Daar kwamen ze op woensdag 17 juni aan.⁷ Bij aankomst in Dachau kreeg hij het kampnummer 30469.

K.-L. Neuengamme, den 15. Juni 1942.
Transport Tbc-erkrankter Häftlinge an 15. Juni 1942

Neuengamme - Dachau			
1	Pole	5414	Bajonski, Julian
2	BV	4286	Bauer, Michael
3	Belg.	6101	Bertholet, Noel
4	BV	7031	Brinkmann, Heinrich
5	Belg.	6117	Capelle, Emanuel
6	Holl.	6774	Claassen, Johannes
7	Belg.	6122	Crotteux, Maurice
8	Belg.	6165	Delattre, Franz
9	Pole	6785	Derias, Siegmund
10	Holl.	6646	van Dongeren, Gerrit
11	Belg.	6169	Falaise, René
12	BV	9448	Finke, Erwin
13	Pole	4756	Gadecki, Wladislaus
14	BV	2535	Herrmann, Franz
15	Pole	5657	Kapusta, Franz
16	BV	6472	Kehrig, Johann
17	Tech.	4272	Keller, Stanislaus
18	Pole	224	Kleinert, Robert
19	BV	6476	Knutzen, Wilhelm
20	BV	7023	Köck, Otto
21	Holl.	6708	Koentjes, Johann
22	SAW	5109	Körtings, Hans
23	Ass	6501	Korpatsch, Josef
24	Pole	6914	Krak, Johann
25	Ass	1531	Kurda, Wilhelm
26	BV	5853	Lafontaine, Edmund
27	Pole	5872	Lebek, Wladislaus
28	Belg.	6196	Leonard, Leopold
29	Holl.	6739	Meijer, Wilhelm
30	Pole	6432	Musialecki, Siegmund
31	Pole	5911	Mosiewicz, Tadeusz
32	Tech.	1107	Miklenda, Josef
33	Holl.	6927	Nijenkamp, Karl
34	Pole	5873	Onuchowicz, Henryk
35	Belg.	6288	Ost, Petrus
36			
			Posen
			Traunstein
			Scumagne
			Rechum
			Nasmes
			Amsterdam
			Vivagnis
			Kievlin
			Grodziec
			Zutphen
			Marchin
			Litzmannstadt
			Bresen
			Wolowice
			Krefeld
			Moravan
			Beuthen
			Altona
			Palda
			Amsterdam
			Setterich
			Altona-Ottensen
			Niemirycow
			Beuthen
			Deel (Frankreich)
			Bendzin
			Nasmes
			Delft
			Wiesenbach
			Aleksandrowo
			Ober-Hostenitz
			Reinels
			Michalczew
			Boboken

Transportlijst van 51 gevangenen met tbc van Neuengamme naar Dachau

Bij het opstellen van de transportlijst was een fout gemaakt. Een van de geselecteerde personen bleek een vrouw te zijn. Daarom werd een andere gevangene aangewezen om de groep te completeren. Dit werd Hein Egbert ter Brugge uit Almelo. Ten Brugge was een bekende CPN'er in Twente. Karel Jan zal hem ongetwijfeld gekend hebben. Helaas is Ter Brugge bij aankomst in Dachau gestorven.

Concentratiekamp Dachau (van 17-6-1942 tot 7-8-1943)

Evenals in meer Duitse concentratiekampen werden ook in Dachau gevangenen gebruikt voor medische experimenten.

Per maand werden in het kamp Dachau ongeveer dertig gevangenen met malaria besmet. Ook Nederlanders waren daarbij betrokken, waaronder Karel Jan Nijenkamp. In opdracht van een gepensioneerde Duitse wetenschapper (professor dr. Claus Karl Schilling), een geleerde met wereldfaam op het gebied van malaria, werden de geselecteerde gevangenen met malariaparasieten ingespoten. Nadat de geïnfecteerden aan verschillende proeven waren blootgesteld werden ze ziek en naar het 'Revier', de ziekenafdeling van het kamp, overgebracht. Als zij daar stierven werd op zijn aanwijzing, ook als malaria de doodsoorzaak was, een andere oorzaak van het overlijden opgegeven.

Karel Jan werd in Dachau op 21 november 1942 met malaria geïnfecteerd en werd daarna vele malen grondig onderzocht.⁹

Hij had ook enkele privileges. Zo mocht hij, na goedkeuring van de kamparts, zijn eigen schoenen dragen. Ook het (beperkt) schrijven naar het thuisfront was hem toegestaan. Hiervan heeft hij geen gebruik gemaakt (niet aangevinkt).

Karel Jan overleed op 7 augustus 1943 om zeven uur 's morgens, 44 jaar oud.¹¹ Hij is gestorven in barak Block 5/1VK als proefpersoon na een malariaexperiment in Dachau.¹² Als doodsoorzaak werd 'Versagen von Herz und Kreislauf bei eitrigter Rippenfellentzündung' (hartfalen en etterende borstvliesontsteking) door de kamparts opgegeven.

Karel Jan Nijenkamp moet bij zijn arrestatie op 25 juni 1941 een gezonde en sterke man zijn geweest want ondanks het zware leven in vier concentratiekampen, een tbc-besmetting en het dienen als proefpersoon voor een

Dr. Claus Karl Schilling tijdens zijn verdediging. Volgens hem had hij niets verkeerd gedaan en hij beklagde zich dat hij van de geallieerden zijn experimenten op de gevangenen niet mocht voltooien. De rechtbank veroordeelde hem tot de strop. Op 26 mei 1946 werd hij in Landsberg am Lech geëxecuteerd.¹⁰

Lijst van met malaria geïnfecteerde gevangenen met inentingsdatum

malaria-experiment, heeft hij nog 14 maanden in kamp Dachau geleefd. De meeste medegevangenen waren na 3 of 6 maanden al overleden.

Zijn naam wordt vermeld in het Verzetsmuseum in Amsterdam, in het Digitale monument Dachau, maar niet op de lijst op de “Erelijst der Gevallenen” in de Hal van de Tweede Kamer.

Noten:

1. Hengelo, registers van Overlijden. Hengelo Archief 123
Inv. nr. 16844, 26 juni 1950 Aktenr. 235.
2. Oorlogsgravenstichting, Nationaal archief
3. Bevolkingsregister gemeente Hengelo(O) Nijenkamp,
Karel Jan
4. Ibidem, hierin wordt aangegeven bij Kerkelijke Gezindte
'geen'.
5. Arolsen
6. Arolsen Archives. Internationales Zentrum über NS Opfer.
Karel Jan Nyenkamp Labor Untersuch.
7. Oorlogsgegevens
8. Concentratiegevangenen uit Neuengamme
verwijderen lijken van Duitse burgers na een geallieerd
bombardement op Hamburg
9. Arolsen. Nyenkamp Karel Jan. Labor Büch.
10. Dr. Schilling was arts en werd beschuldigd van het
besmetten van meer dan 1000 gevangenen met malaria
met honderden doden, waaronder Karel Jan Nijenkamp,
tot gevolg. Hij werd veroordeeld en opgehangen.
11. Oorlogsgravenstichting Nijkamp Karel Jan
12. Arolsen, Nijkamp Karel Jan.
13. Arolsen, Overlijdensakte nr. 1 138 d.d., 11 -08-1943.

ITS 232 G 2

Sterbeurkunde

(Standesamt Dachau Nr. 138/1943
Der Monteur Karel Jan Nyenkamp
ehemalisch
wohnhaft in Hengelo, Kreis Overijssel, Veluwe-
straße Nr. 13
ist am 7. August 1943 um 7 Uhr 00 Minuten
in Dachau verstorben.

Der Verstorbene war geboren am 23. März 1899
in Hengelo.

Der Verstorbene war „nicht“ verheiratet mit Maria
Nyenkamp, geborene Utendorp.

Dachau, den 8. März 1943

(Siegel)

DER STANDESBEAMTE
In Vertretung:
W. Langen

Gd.

Zusatz-Druck: Dodax

*Overlijdensakte van Karel Jan Nienkamp*¹³

Kasbah: 50 jaar en springlevend

tekst Cecilia Zengerink en Netty Bakker

In 1973 kwamen de eerste bewoners naar de Kasbah in Groot Driene. De creatieve architect Piet Blom ontwierp deze experimentele woningen met ruimte voor winkeltjes en ontmoetingsplekken. Hiermee streefde hij naar een hoge woningdichtheid: 184 woningen in vier typen op 2,5 hectare. Veel mensen vonden en vinden hier onderdak, meestal na een weloverwogen keuze. Want de Kasbah is geen doorsnee-complex. Als ze verhuizen, bijvoorbeeld als het gezin groter of kleiner wordt, is dat meestal binnen de Kasbah.

De binnentuin van de Kasbah. Doordat de woningen op palen staan zijn er tal van verrassende doorkijkjes. Foto's: Bert Schuite

De bijzondere bouwstijl met zijn unieke doorkijkjes, de Esplanade (een binnentuin met veel groen en enkele paden), de winkelgalerij, het openluchttheater en het Tempelcomplex vragen om creatieve bewoners, die betrokken zijn bij hun buurt en de unieke woonomgeving. Cecilia Zengerink, die zelf in de Kasbah woont, vond het bijzonder om de oudste medebewoners te ontmoeten en hun wederwaardigheden op te tekenen! Op een mooie herfstmorgen had zij een lang gesprek met hen beiden. Herinneringen zijn er te over, ook aan de bijna legendarische beginperiode.

‘Hier willen wij wonen’

Het is 1973. Vanuit hun woning in Barendrecht zien Rein en Ali een televisie-uitzending, waarin gewag wordt gemaakt van een uniek project: de Kasbah in Hengelo. Ali en Rein: ‘Vooral de uitspraken van de bouwvakkers maakten indruk op ons. Alles moest anders, op een nieuwe manier, elke steen moest bij wijze van spreken

anders worden gelegd.’ De bouwvakkers genoten van hun werk, dat was duidelijk.

Weldra togen Ali en Rein naar Twente, om het bouwwerk met eigen ogen te aanschouwen. En de beslissing viel meteen: ‘Hier willen wij wonen!’

Met drie kinderen van 13, 12 en 10 jaar verhuisde het echtpaar naar de Kasbah.

Toen de bewoners arriveerden, deed Piet Blom de uitspraak: ‘Hier staat nou de Kasbah, het is aan jullie om het in te vullen.’

Al in november 2009 had Cecilia Zengerink dit interview met Ali en Rein Meijer, maar het is nog nooit gepubliceerd. Ali is inmiddels overleden, en Rein is kort geleden vertrokken uit de Kasbah. Hij gaf alsnog toestemming om het interview te plaatsen.

Wel, alle bewoners gingen aan de slag. Ali: 'Er werden trappenhuisen beschilderd. Er ontstonden prachtige taferelen, rond de pilaren en aan de muren: van kanten tot Griekse taferelen van misschien wel 3000 jaar geleden.' Rein voegt eraan toe: 'De bewoners waren toen nog een eenheid, het woonplezier was uniek.'

Acties voor de 'Tempel'

'Aanvankelijk woonde er niet één Twentenaar', vervolgt Rein. 'Het waren allemaal kritische bewoners, het was een uitdaging. In het begin kon de Tempel nog niet worden gebruikt voor bijeenkomsten. Er was extra geld nodig. Buurtbewoners hebben toen allerlei activiteiten georganiseerd, zoals een barbecue, verkoop van brandhout voor open haarden en een feest met een eigen verhalenverteller.' Ali vult aan dat al het geld in één pot ging: de stand werd bijgehouden in een symbolische thermometer, die aan een muur hing in de Esplanade. 'Uiteindelijk is het geld voor de inrichting van de Tempel er gekomen, dankzij deze acties.'

'Wat zou het leuk zijn als hier kippen waren!', suggereerde een andere bewoner van het eerste uur. De woningbouwvereniging wilde een ontwerp in de stijl van Piet Blom.

Het nieuwe kippenhok werd op een gure namiddag 'onthuld': met een drankje in de vorm van... kippenbouillon! Natuurlijk vragen kippen om aandacht en verzorging, en ook het hok. Rein: 'Dat deden we bij toerbeurt. Dit hield in: zaad geven, eieren rapen, het hok schoonmaken, toezicht houden. De eieren waren dan voor jou.'

Architect beproeft eigen ontwerp

Ali en Rein waren goed bevriend met Piet Blom en zijn gezin. Zij vertellen dat er na drie jaar een tijdelijke huizenruil ontstond. Blom wilde weten hoe het wonen voelde in de Kasbah. In de zomervakantie karde het gezin Meijer over de autoweg naar Monnikendam. Halverwege kwamen ze de familie Blom tegen, in hun

Deux-chevaux uit tegenovergestelde richting. In de Kasbah aangeland liet Piet Blom het leven aan zich voorbijgaan: hij zette beneden een klapstoeltje neer en genoot van zijn eigen creatie.

'Blom hield oneindig veel van mensen', weet Rein. 'En hij had een ongeëvenaarde scheppingskracht. Een onwaarschijnlijk talent. In zijn tijd is Piet Blom miskend. En ja, hij was ook een ongekende wildebras. Een Einzelgänger. Hij had echt lef.'

Hij moest de Kasbah nog helemaal eigenhandig ontwerpen, dat was tijdrovend en moeilijk. Met de computer kun je tegenwoordig ideeën veel gemakkelijker uitwerken.'

Vanaf 1973 hebben Ali en Rein acht verschillende burens gehad. Rein speelt piano, dus Ali wordt dagelijks met zijn oorstrelende muziek gewekt. Nog nooit is er een klacht geweest over Reins pianokunsten. Hij investeert één à twee uur per dag in zijn muziek.

Ali herinnert zich nog dat er spontaan een eetclub is ontstaan op een mooie zomerse dag. Vanaf het begin zijn er eetclubs geweest in de Kasbah. 'Soms waren er te weinig stoelen, dan moest je op de trap zitten.'

In de beginperiode zeiden de Twentenaren: 'De Kasbah is zo donker.' Toen werd besloten om rondleidingen te organiseren voor scholieren. Deze kregen daarna de opdracht: 'Schrijf een verslag over hoe je de Kasbah vindt.'

Bussen vol belangstellenden

Aan publieke belangstelling had de Kasbah de eerste jaren geen gebrek. Het project had Europese bekendheid. Bussen met architecten uit heel Europa, studenten en andere belangstellenden kwamen naar Hengelo. Het huis van Ali en Rein stond dan open voor bezichtiging. Soms onaangekondigd zagen zij een bus voor de Kasbah stoppen. Ali: 'Dan deed ik gauw nog even de afwas.' Rein: 'En dan liep ik naar buiten, de bus tegemoet, om de mensen uit te nodigen.' Deze geste werd zeer gewaardeerd.

‘De bezoekers keken hun ogen uit. Ze vielen van de ene verbazing in de andere. Het gezelschap was vaak internationaal. Italiaans, Spaans, Frans. Architecten en medewerkers uit de hele bouwwereld hadden interesse. Het was een komen en gaan en spreken in diverse talen.’

Verbinding

Ons gesprek loopt ten einde. Ik vraag wat er is veranderd door de jaren heen.

Ali: ‘De pioniersgeest van het begin gaf een verbinding.’

Rein: ‘Zoals de samenleving veranderd is, zijn wij hier ook veranderd.’

Zij vinden beiden dat de samenleving milder was, het was de na-periode van de flower power. Maatschappelijk gezien waren de jaren zeventig een vriendelijke tijd. Maar het unieke van de Kasbah blijft. Hier wonen mensen met een eigen leefstijl en visie. Dat is zo gebleven, alleen individueler.

Wij hopen dat de ongeëvenaarde scheppingskracht van Piet Blom blijft voortleven in de Kasbah en haar bewoners.

Gehecht aan deze plek

In Hengelo toen&nu van augustus 2019 was extra aandacht voor Groot Driene. Netty Bakker schreef het artikel ‘De wereldberoemde Kasbah in Groot Driene’. Hieronder enkele wetenswaardigheden. Doordat de huizen op hoge palen staan is er ruimte om te ontmoeten en samen te ondernemen. Piet Blom: ‘Ik heb gewoon een flat opgetild en in de breedte op de grond gelegd.’

Wie er wilde wonen, werd wel gescreeend. De huizen zijn niet groot en best gehorig, dus je moet flexibel en verdraagzaam zijn. En vanwege de vele trappen moet je goed ter been zijn.

Er hebben altijd veel studenten en kunstenaars gewoond en er zijn veel creatieve bedrijven gevestigd. Mensen raken zo aan de Kasbah gehecht dat ze vaak intern verhuizen; een flinke klus, met al die trappen.

Er zijn zo’n tien creatieve en bijzondere winkeltjes en soms is er een creatieve markt. In de Kasbah zijn veel culturele initiatieven geboren, zoals stadsdichters, het koor Kanaljerood en de Verhalenkaravaan. Journalist Bob Gevers maakte dit onderschrift bij een foto: ‘De Kasbah, republiekje met één been buiten de stad.’

In 1977 werd de Tempel toegevoegd, het buurthuis voor heel Groot Driene. Het is druk bezet met sport, cultuur en gezelligheid. Het amfitheater is heerlijk in de zomer. Daar wordt onder meer het talentenfestival ‘Vitrine van Driene’ gehouden.

Tuindorpbad maakt de eeuw vol met vallen en opstaan

tekst Sjoerd van der Meulen

Dit jaar viert het Tuindorpbad het 100 jarig bestaan en is daarmee het oudste natuurbad van Nederland dat nog steeds als zwemgelegenheid in gebruik is. Het was niet het eerste zwembad van Hengelo; het Weusthagbad en het Castorbad verwelkomden al in 1907 de eerste zwemmers. Daarmee had Hengelo drie zwembaden meer dan buurgemeente Enschede.

De oorsprong van het bad is een zandafgraving, die nodig was voor de bouw van de nieuwe woonwijk. Dat er een eeuw later nog gezwommen zou worden, heeft niet iedereen kunnen voorzien. Sterker nog, het voorbestaan van het bad leek soms ver weg.

De huizen in Tuindorp zijn gebouwd op een 'plaat' geel zand. Dit zand kan het gewicht van een huis beter dragen dan de gewone zwarte grond. 'Op staal bouwen' noemt men deze methode. Er was dus veel zand nodig en daarvoor werd rond 1910 aan de rand van de nieuwe wijk een grote put gegraven. Onder in de zandafgraving bleken een paar bronnen te zitten en zo vulde de enorme kuil zich langzaam maar zeker met water en was er in 1920 een vijver ontstaan.

Het duurde niet lang of de eerste bewoners van de wijk, vooral de jeugd, die geen zin hadden om naar de andere kant van het dorp naar het Weusthagbad te fietsen, ontdekten de vijver als natuurlijk zwembad. Er waren geen verdere voorzieningen, dus de zwemmers kleeadden zich op de kant om. Wie dicht bij woonde, kleepte zich thuis om en liep in badkleding naar het water. In die toch meer preutse tijd was dat een niet gewenste vorm

van zedenbederf. Ook waren er mensen die zich zorgen maakten over de veiligheid. Er was immers geen toezicht. In juli 1922 schreef de Hengelosche Fabrieksboed het volgende over de situatie:

"Hoe idyllisch, hoe landelijk eenvoudig een dergelijke toestand mag zijn, hij is toch niet de meeste gewenschte: het zich moeten behelpen schrikt velen af, en men mist de gelegenheid om zwemmen te leren. Bovendien zal er onder de geoefende zwemmers, onder wie er altijd zijn, die zich zelf over- en het gevaar onderschatten, vroeg of laat een slachtoffer vallen. En de vraag ligt dan ook voor de hand: waarom bouwt men geen zweminrichting?"

Ontwerp

Dezelfde zomer nog werden woorden in daden omgezet. Architect Anton Karel Beudt ontwierp een bad met een jeugdbad, een kinderkleedkamer en twee blokken met kleedcabines en toiletten. Voor de geoefende zwemmers zou een deel van de vijver met balken worden afgezet. Het plan was er dus, nu nog de financiering. Daarvoor werden aandelen uitgegeven van tien gulden. Wie een aandeel kocht was automatisch lid van de inmiddels opgerichte Vereniging Bad- en

Zand- en Grindhandel Hendrik Prins uit de Ziekenhuisstraat begon in 1911 met de zandwinning voor de nieuwe wijk Tuindorp 't Lansink

De badmeesters Dokter en Wilmink met een groep zwemsters

Zweminrichting 't Tuindorp. Veel wijkbewoners kochten een aandeel, maar het waren vooral de bijdragen van de Machinefabriek Stork en Vereniging tot Behartiging van het Personeel (ook Stork dus) die de plannen dichterbij brachten. Uiteindelijk besloot men de ontbrekende 5000 gulden van de begrote 18.000 gulden te lenen. De bouw kon beginnen.

Opening

Op 16 mei 1923 was het zo ver dat het bad officieel werd geopend. Belangstelling was er genoeg en de Vereniging kon de eerste dag al een fors aantal abonnementen verkopen. Alleen het weer zat niet mee. De Nieuwe Hengelosche Courant meldde dat de watertemperatuur die woensdag bleef steken op 12 graden Celsius.

Het eerste jaar werden voor 1650 gulden aan abonnementen verkocht en in 1932 haalde men 4000 gulden. Gemengd zwemmen was er niet bij. Tot 1957 waren er aparte uren voor het heren- en het dameszwemmen. Slechts enkele uren per week mochten vrouwen en mannen gezamenlijk het water in. Was je nog geen 16, dan moesten je ouders meekomen.

In de loop der jaren is het zwembad langzaam maar zeker uitgebreid. In 1923 kwam er een dienstwoning voor de badmeester. Twee jaar later boden de abonnees een springtoren aan die tot 1958 dienst heeft gedaan. De voeten-wasplaats tegen de zijwand van de kinderkleedkamer kwam in 1934, het kinderbad (het westelijke bassin) in 1938. In 1950 is er een starteiland gebouwd.

Donkere wolken

Eind jaren 50 pakten donkere wolken zich samen boven het zwembad. In 1959 kwam de gemeente Hengelo met plannen voor een modern zwembad in de buurt van het Tuindorpbad. Deze plannen gingen vrij snel de ijskast in.

Bij elke poging van het gemeentebestuur om het zwembad te sluiten kon het rekenen op massief verzet van de wijkbewoners. Hier een protest in 1969 tegen de plannen voor de bouw van een circulatiebad in Hengelo-Zuid.

Maar een kleine tien jaar later, in 1968 kwamen ze weer terug in de vorm van een combibad in Hengelo Noord. Deze plannen werden gerealiseerd en het Tuindorpbad verloor veel klanten aan het Twentebad.

Het was het begin van een zorgelijke periode. Het nieuwe Twentebad kreeg een instructiebad, waardoor het Tuindorp veel zwemlesklantjes misliep. Tot overmaat van ramp besloot de Hengelose Zwemclub voortaan zwembad De Mors in Delden als thuishaven te kiezen. Niet alleen vonden ze de watertemperatuur in de vijver te laag, maar de voorzieningen zoals kleedhokjes voldeden ook niet meer aan de eisen. De zwemclub was niet de enige die voor Delden koos. Veel Tuindorpszwemmers gaven de voorkeur aan het verwarmde water in de buurgemeente.

En zo kwam het bad in 1972 in handen van de gemeente, die overigens geen verantwoordelijkheid nam voor de exploitatie. Een stichting bestaande uit wijkbewoners nam daarom de exploitatie op zich. In 1977 ontstond een vriendenkring die hand- en spandiensten verleent om zo de exploitatielast te verlichten, waardoor het zwembad open kon blijven. In 1978 kwam ook de exploitatie van het bad in handen van de gemeente Hengelo. Daarmee leek het bad gered.

Bezuinigingen

Gemeentelijke bezuinigingen waren de oorzaak dat in 1987 het bad op de nominatie stond voor sluiting. Als het aan de gemeente lag was één bad, het Twentebad, genoeg voor heel Hengelo. Massaal kwam de wijk in verzet en een bewogen raadsvergadering had tot resultaat dat het Tuindorpbad open bleef. Het

Kinderen memoreren het zilveren jubileum van het zwembad

onderhoud zou echter naar een minimum gaan en de Vrienden van het Tuindorpbad werden meer ingeschakeld bij het beheer van het bad.

Een paar jaar later was het weer raak. November 1990 omhelsde de Hengelose politiek het idee van B en W om het bad nog verder af te slanken. Het zou een soort

mini-Hulsbeek moeten worden. De wijk kwam opnieuw in het geweer. De bewoners vormden een Tuindorp Comité, dat als kerntaak had het bad te behouden. Een jaar later ontstond uit het comité de Stichting Tuindorp, die zich niet alleen sterk maakte voor het bad maar ook voor de totale wijk. Een werkgroep kwam met een nota Tuindorpbad, oud in nieuw perspectief, waarin een mogelijke toekomst van het bad werd geschetst. Daarbij kreeg de kersverse stichting de Rijksdienst voor Monumentenzorg aan haar zijde. Dat nam niet weg dat de gemeente de plannen afwees: "Te duur."

De stichting gaf niet op en in de herfst 1992 begon de politiek bij te draaien. Een raadsmeerderheid voor behoud kwam in zicht. Het duurde nog tot januari 1994 dat B en W zich uitspraken voor behoud van het plan. Een maand later ging de gemeenteraad akkoord. Er kwam een nieuwe stichting, die niet alleen het rehabilitatieplan moest uitvoeren, maar ook de exploitatie op zich zou nemen.

IJsberen en winterdippers

In de loop der jaren heeft het zwembad verschillende groepen 'vaste' gebruikers gekend. De Hengelose Zwemclub was daar een van. Het starteland op 50 meter van de badrand herinnert nog aan de tijd dat in de vijver wedstrijd werd gezwommen. HZC is verdwenen, maar de club die nog steeds trouw zijn baantjes zwemt in het Tuindorpbad zijn De IJsberen. In het seizoen, van half mei tot half september, komen ze elke dag van 10.00 tot 11.00 uur zwemmen, weer of geen weer. Zij sluiten het seizoen feestelijk af, de laatste jaren met een ontbijt op het bad en een zwemrondje om de Tuindorpbad-fontein.

De IJsberen zijn de erfgenamen van het damesclubje dat in 1940 ontstond. Het was een vaste groep dames (vrouwen werkten toen nog niet buiten de deur), die elke ochtend bij elk weertype baantjes zwommen in het Tuindorpbad.

Het clubje sloot het zwemseizoen in 1940 voor de eerste keer feestelijk af met een komische verkleedpartij. Ze sprongen als voor een carnaval uitgedost van de hoge springplank in het water. Na dit feestje boden zij de badmeester een geschenk aan. Het bestuur trakteerde het gezelschap, waarbij men de herinneringen over het afgelopen seizoen nog eens in dichtvorm ophaalde.

Geleidelijk aan nam de groep vaste zwemmers, inmiddels gemengd, de bijnaam 'IJsberen' aan. Dit

Schaatsen was in Hengelo geen volkssport. De officiële ijsbaan van de Hengelose IJclub was voor velen te duur. Wanneer 's winters de vijver dichtvroor was er dus een goedkoop alternatief. Gratis is het niet lang geweest, want het bestuur van het zwembad zag er een mooie bijverdienste in en ging dagkaarten verkopen, die een dubbeltje moesten kosten.

kwam doordat overige badbezoekers en wijkbewoners hen al een aantal jaren deze bijnaam gaven. De spotnaam werd zo een geuzennaam.

In de coronatijd is er een tweede groep gekomen, de 'Winterdippers' geheten. Wanneer het bad in september sluit voor het publiek, begint voor hen het seizoen. Twee keer in de week nemen zij een duik in het bad, ook als de watertemperatuur onder de nul dreigt te zakken.

**drukkerij
Roelofs**

Drukkerij Roelofs kleurt kwaliteit

Josink Esweg 23, Enschede T 053-430 63 60 E info@drukkerij-roelofs.nl
www.drukkerij-roelofs.nl

**Geïnteresseerd
in onze
activiteiten?**

Kijk op onze site
www.museumhengelo.nl

ZOMER
notariaat

Hengelo www.zomernotariaat.nl

JuwelierKnoef
dé fashionjuwelier

Nieuwstraat 15 Hengelo | 074-2912315 | www.juwelierknoef.nl

wilmink-oosterveld
bouwbedrijf voor woning- & utiliteitsbouw

telefoon 074 - 266 70 36
www.wilmink-oosterveld.nl

Linderhof
Installatie Techniek

Oelerweg 24 Hengelo
074 -2431 000 info@linderhof-cv.nl

- Nefit HR.-ketels – Onderhoud – Service
- Designradiatoren
- Vloerverwarming
- Duurzame energie – Warmtepompen – Zonlichtsystemen
- Loodgieterswerkzaamheden
- Sanitair
- Zinkwerk

**Ontdek de
geschiedenis
van Hengelo**

**MUSEUM
HENGELO**

Museum Hengelo, Beekstraat 51, 7551 DP Hengelo

Het erf Drilscholten (3)

Uitbreiding met de 'Holleboomsmaat' en ruzie met erfgenamen over grondtransactie

tekst Gerrit Welberg

In de 19e eeuw zijn de eigenaren van het erve Drilscholten met een zekere regelmaat bij de notaris geweest voor een grondtransactie of het vastleggen van een bijbehorende hypotheek. Dat ging niet altijd goed, blijkt uit de diverse stukken.

Op 6 juli 1834 kocht Jannes Scholten van Christoffer ten Cate uit Neede de zogenoemde Hollebooms maat, een hooiland. Voordat het kadaster was ingevoerd droeg elk perceel grond wel een veldnaam. Met de invoering van het kadaster werden percelen grond met sectieletters en bijbehorende nummers geregistreerd en op kaart vastgelegd. In dit geval wordt zowel de oude veldnaam Hollebooms maat genoemd als de sectie met het nummer. En zo weten we precies waar de Hollebooms maat heeft gelegen. Het bleek een stuk grond dat overwegend in de gemeente Weerselo en tussen reeds in bezit zijnde percelen van Jannes Scholten lag (sectie K nr. 460). Voor een kleiner aansluitend deel lag dit perceel in de gemeente Hengelo (sectie B nr. 222). Jannes betaalde er fl. 300,- voor.²⁷ Het perceel werd doorsneden met de oude markegrens van Klein Driene en Woolde. Met de instelling van de gemeenten in 1811 was het een gemeentegrens geworden. Ook de Holleboomsmaat heeft bij het erf Zwavert behoord en is op een later tijdstip dan de erfjes in Zwavertsmaat door de domeinen verkocht.

Fig 13 In rood de Holleboomsmaat (1832)

Fig 12a Het erf Drilscholten begin 20e eeuw

Fig. 14 Zou de Holleboomsmaat betrekking hebben op een holle boom? Dan is deze, die er nog staat, wel erg oud.

Fig. 15 Deze groep knotwilgen staat aan de Brecklenkamp en heeft behoord tot het erf Drilscholten

Geldlening

De akte van de overdracht van de Holleboomsmaat werd opgesteld door notaris J.M. Greve te Enschede. Gelijktijdig maakte hij een akte van geldlening op waarbij Jannes Scholten sr. en zijn echtgenote Gezina Avermaat fl. 950,- lenen van de kleinkinderen van Hendrikus Pennink die van de domeinen de erfjes in Zwavertsmaat had gekocht in 1804. Als onderpand stelde het echtpaar Scholten - Avermaat al hun onroerende goederen die in de akte met sectienummers zijn aangegeven en betrekking hebben op hun aangekochte erf en de Holboomsmaat. De rente van 4% moest jaarlijks betaald worden in gemunt Nederlands goud- of zilvergeld met uitsluiting van alle papieren geld of effecten.²⁸

Lijk in de kast

Het echtpaar Scholten – Avermaat moet de schrik om het hart geslagen zijn toen de deurwaarder hen op 22 oktober 1836 een dagvaarding liet zien waarin werd gesteld dat zij aan de erfgenamen van Hendrik Pennink nog een extra schuld hadden van 882,72 ½ gulden. Vier dagen later melden zij zich bij notaris B.J. Blijdenstein in Enschede en laten hem weten dat zij tijdens het opmaken van de akte van geldlening voor notaris Greve op 6 juli 1834 van mening waren ‘alle pretentiën te hebben vernietigd welke de heer Pennink vroeger op hun heeft gehad’. Met andere woorden dat zij niets meer schuldig waren aan de erfgenamen van Hendrikus Pennink dan het toen geleende bedrag van 950,- gulden. Zij vertelden aan de notaris dat zij inmiddels ‘ter voorkoming van verdere onaangenaamheden’ met de erfgenamen een vergelijk hadden getroffen.

De erfgenamen kwamen hen in zoverre tegemoet dat zij in plaats van dat extra verschuldigde bedrag dit konden aflossen met f. 550,- binnen drie jaar, echter samen met het op 6 juli 1834 geleende bedrag van f. 950,-. Dus een gezamenlijke som van f. 1500. Mocht dat niet lukken, dan zou een som van totaal f. 1700,- als schuldvordering op rente blijven staan. Dus toch enige clementie. Natuurlijk werd het erf Drilscholten met bijbehorende gronden als onderpand gesteld.²⁹

Jannes Scholten sr. overleden

Al gauw na de vaststelling van de ‘onbekende’ schuld is Jannes Scholten op 21 november 1836 overleden. Voor zijn echtgenote Gezina Avermaat en haar vier kinderen Hermannus, Gesina, Jan Hendrik en Wilhelmina was dit reden om op 24 mei 1839 ten overstaan van notaris Jan Mathijs Greve in Enschede haar zoon en hun broer Jannes jr. tot hun gemachtigde te benoemen en ‘magt te geven alle der comparanten goederen te beheeren, huurcontracten aan te gaan, roerende en onroerende goederen te verkopen en over te dragen’. Dit naar het oordeel van de gemachtigde. Verder werden nog een reeks aan handelingen genoemd zoals afwikkelen van schulden of die aan te gaan en te tekenen, rechten uit te oefenen in hun naam etc.³⁰

Nieuwe lening

Op 29 december 1841 werd door de familie Scholten, bestaande uit Jannes Scholten jr. als gemachtigde van zijn moeder Gezina Avermaat, weduwe van Jannes sr, Hermannus Scholten, Gezina Scholten, Jan Hendrik Scholten, en Wilhelmina Scholten een lening afgesloten van f. 1800,-. Zeer waarschijnlijk is dit een vervangende lening voor de f. 1500,- (misschien f. 1700) die zij voor oktober 1839 afgelost moesten hebben aan de erfgenamen van Jan Hendrik Pennink zoals hiervoor is vermeld. Hierbij is ook nog een Johanna Scholten aanwezig die mede verklaarde ook ‘hoofdelijk, oprecht en deugdelijk schuldig te zijn aan den heer Carel Roessingh’ die het genoemde kapitaal beschikbaar had gesteld. Roessingh was fabrikant te Enschede. In de rechten van dochter Johanna Scholten trad haar echtgenoot Gerrit Jan Stopel, ook in de gemeente Weerselo woonachtig. Johanna S. was op 28 mei 1835 gehuwd met Gerrit Jan Stopel. Het gezamenlijke bezit van de fam. Scholten dat als onroerend goed in onderpand wordt gesteld, wordt in deze akte nu de ‘Scholtenplaats’ genoemd. Ook zoon Hermannus blijkt ruim 65 are bezit verworven te hebben van Egbert Jagers uit Hengelo, die hij ook als hypotheek verbond aan de lening voor de terugbetaling van de hoofdsom, rente en kosten.³¹

Het perceel grond dat Gesina Avermaat in 1842 door Nathan Isaak Menko aan liet kopen is nu een onderdeel van de begraafplaats en de vijver daarvoor

Verdeling van markegronden van Klein Driene

De woeste gronden van de marke Klein Driene zijn na jarenlang overleg verdeeld onder hen die reeds grond in de marke Klein Driene in bezit hadden. Daartoe is een commissie ingesteld die bestond uit de volgende personen: Jan Dijk, markenrichter, Hermanus Borgman, schoolonderwijzer te Klein Driene, Bernardus ter Holtmate en Willem Grimberg, Gerrit Jan ter Beek Czn, de drie laatste landbouwer in Klein Driene, en Benjamin ter Horst, koopman te Hengelo. Deze verdeling vond plaats nadat de onderhandse akte van verdeling was opgemaakt ten huize van Hermanus Borgman (op het erf Zwavert) op 20 december 1842. Al in 1810 werden op grond van een besluit van Lodewijk Napoleon commissies benoemd om een verdeling van de woeste gronden voor te bereiden. De grondslag voor dit besluit was het idee dat de beoogde ontginning van die woeste gronden na de verdeling zouden bijdragen aan een meer welvarende leefwijze van de bevolking. Waarschijnlijk is dit besluit voor de Twentse boeren vergelijkbaar met wat de boeren tegenwoordig in nationaal verband moeten verstouwen in verband met de maatregelen betreffende de stikstofuitstoot. Eeuwenlang had men immers het boerenbedrijf kunnen uitoefenen dankzij de woeste gronden. Daarvan werden heideplaggen gehaald die, vermengd met stalmest, de akkers op de essen vruchtbaar hadden gemaakt waarop onder meer de

‘eeuwige’ roggeverbouw had plaatsgevonden. Vertwijfeld zal men zich afgevraagd hebben hoe dat nu, zonder die heidegronden, verder moest. Bovendien zou het aan mankracht ontbreken om de gronden op korte termijn te ontginnen. En van dat gegeven hebben vooral de Twentse fabrikanten dankbaar gebruik gemaakt door na de feitelijke verdeling deze gronden van de boeren voor een habbekrats te kopen. Het zou een generatie lang duren alvorens tot de werkelijke verdeling van de woeste gronden kon worden overgegaan. Zo tussen 1840 en 1860 zijn de meeste in gezamenlijk bezit zijnde Twentse markegronden verdeeld. Zoals gezegd, in Klein Driene is de akte van verdeling in 1842 getekend. Daarin is te zien dat aan het erf Drilscholten 1 ha 40 a en 95 ca is toebedeeld.³² (fig 16)

Aankopen en lening

Gesina Avermaat gaf op 25 juli 1842 opdracht aan Nathan Isaak Menko om een stuk grond voor haar aan te kopen uit de openbare verkoop van een huisje in het dorp Hengelo en een perceeltje grond in Klein Driene dat door Jannes Isaak Cohen en, Nathan Isaak Menko, beiden als voogd over de minderjarige Roosje Izau Cohen, werd verkocht. Voor f. 151,- wist Nathan Isaak Cohen het stuk grond in Klein Driene voor Gesina Avermaat in bezit te krijgen.³³ Zij leende daarvoor op 5 oktober 1842 weer bij Carel Roessingh een kapitaal van f. 225,- tegen 4%

JAAA! DEZE IS LEUK!

GELINK OPTIEK, DE MOOISTE
BRILLEN VAN TWENTE!

TEAM GELINK OPTIEK SPECIAALZAAK
WEMENSTRAAT 51-53 | 7551 EW HENGLO
(074) 291 74 77 | WWW.GELINKOPTIEK.NL

**HOUTHANDEL
SCHARENBOURG**

Ganzebosweg 335
7548 PT Boekelo
Tel. 074-3676253
Fax 074-3676611
Autotel. 06-53394623

E-mail: houthandel@scharenborg.com

www.scharenborg.com

twentie [design en dtp]

M.A. de Ruyterstraat 1
7556 CW Hengelo

074 - 29 10 244

info@twentie.nl twentie.nl

PROFESSIONEEL SCHILDERWERK MET OOG VOOR DETAIL

DE KONING SCHILDERS

100
De Koning Schilders
1906 - 2006

NIEUWBOUW EN
ONDERHOUD VOOR:

- Particulier
- Woningbouw
- Utiliteitsbouw
- Industrie

OOK HET
ADRES VOOR:

- beglazing
- vloer-, wand- en raambekleding
- kleur- en technisch advies

Hassinkweg 9, Hengelo.
Telefoon: 074-2913692.
E-mail: koning@introweb.nl

Heb jij het al eens geprobeerd?!

Appeltje van de dag

Iedere dag een voordelige maaltijd voor € 10,95

Kijk op www.deappelhengelo.nl voor het actuele 'Appeltje van de dag'

De Appel 2.0
- Feest - Diner - Event

Kijk op www.deappel2punt0.nl voor meer informatie

Telefoonnummer: 074 - 20 40 044
Nieuwstraat 1, Hengelo en Langestraat 29, Hengelo

Fig. 16 De blauw-grijs gekleurde vlakken zijn de woeste of markegronden van Klein Driene in 1832

rente. Het aangekochte perceel grond sectie L nr. 1641, groot 28a 30ca, nog met de rechten in de marke, werd als onderpand gesteld.³⁴

Tegenwoordig is dit stuk grond een deel van de begraafplaats aan de Oldenzaalsestraat met daarop aansluitend een deel van de daarbij liggende vijver. Opmerkelijk is dat Gesina Avermaat hier kennelijk zelfstandig opereert, terwijl zij en haar kinderen haar zoon respectievelijk oudste broer Jannes jr. op 24 mei 1839 als hun gemachtigde hadden benoemd voor al hun handelen. Misschien speelt hierin het feit een rol dat Jannes Scholten jr. op 4 juli 1833 ten overstaan van notaris ter Horst in Delden mede-eigenaar was geworden van het verderop aan de Deurningerstraat gelegen erf Hermsboer.

Tweede generatie Scholten op het erf

Inmiddels was zoon Hermannus in Weerselo op 31 augustus 1847 gehuwd met Gesina Holskorte uit de gemeente Losser; dit was het burgerlijk huwelijk, op 2 september volgde de kerkelijke inzegening in de Lambertuskerk in Hengelo. Uit dit huwelijk werden vier dochters geboren. Johanna *1848, Gesina *1850, Wilhelmina *1851 en Maria *1854. Gesina huwde met Jannes Esselink op het plaatsje Botkamp dat tegenwoordig als laatste nog bestaande (woon)boerderij in Klein Driene beschouwd kan worden. De laatste bewoner van dit erfje, Harrie Bebseler, is in juni 2022 overleden. Het erfje Botkamp ligt direct achter het vroegere Pentrop, nu China Tuin, aan de Hasselerbaan. Wilhelmina huwde met Johannes Boerkamp, fabrieksarbeider uit Hengelo, en Maria huwde met Johannes Velthuis, schoenmaker in Hengelo.

Noten:

- 27) H.C.O., toegang nr. 0122, inventaris nr. 980, akte nr. 92
- 28) Idem, akte nr. 93
- 29) Idem, inventaris nr. 1063, akte 54
- 30) Idem, inventaris nr. 989, akte 1018
- 31) Idem, inventaris nr. 1068, akte 114
- 32) Akte markedeling Klein Driene, archief voormalige gemeente Weerselo
- 33) H.C.O., toegang nr. 0122, inventaris nr. 583, akte 161
- 34) Idem, akte 220

In Memoriam Henk Pijlman

Op 3 februari 2023 overleed het voormalige bestuurslid Henk Pijlman.

Henk was al jaren niet meer actief in het museum, maar we plukken nog elke dag de vruchten van zijn inspanningen.

Na zijn afscheid bij H.B.V. Ons Belang in 1998 kwam Henk in het bestuur van onze stichting. Zijn taak was leiding te geven aan het dagelijks beheer, met de nadruk op bouwkundige zaken.

Door de afbraak van de drukkerij van de toenmalige overbuurman, Twentsche Courant was het Wilmink van Benthemhuis danig verzakt. Hetgeen betekende dat de fundering aangepakt moest worden.

Onder leiding van Henk is dit grote project geslaagd. Evenals het restauratieproject kelder. Elke dag was hij aanwezig om met veel gezag leiding te geven aan de werkzaamheden.

In 2010 trad hij uit het bestuur, maar was nog elke week in het museum te vinden om zich met allerlei technische en bouwkundige problemen bezig te houden. Persoonlijk heb ik de allerbeste herinneringen aan de periode dat ik met Henk heb samengewerkt.

Henk was recht door zee, betrouwbaar en deskundig. Een fijn mens.

Jos Schwertasek

ROZA, Centrum voor Wereldvrouwen, bood participatie, ontmoeting en educatie - deel 1

tekst Gerda Nater

Begin vorig jaar besteedden we in drie nummers van Hengelo toen&nu aandacht aan het Centrum voor Vrouwenhulpverlening De Beuk. Ondanks de geslaagde aanpak werd deze organisatie na twintig jaar wegbezuinigd.

Een lezer attendeerde ons op ROZA, Centrum voor Wereldvrouwen. De focus lag op de ontplooiing, zelfredzaamheid en maatschappelijke betrokkenheid van vrouwen. Ook ROZA was een succes, maar sneuvelde al na drie jaar door bezuinigingen.

Meryam Sumer, die bij welzijnsorganisatie SCALA werkt, krijgt begin 2009 het verzoek om het Vrouwencentrum 'draaiend en bruisend te houden'. Samen met haar collega Lidy Noorman, en later met Saadia Mouhsen, heeft zij hiervoor al in december 2008 een plan opgesteld, 'Notitie Kerngroep Vrouwencentrum Hengelo'. Deze kerngroep moet bestaan uit hoogopgeleide vrouwen met leidinggevende capaciteiten en een specifieke deskundigheid. Hierbij zijn onder meer Veronica Rutgers-Corso en Simone Roerink betrokken, evenals

Inez Kause, een docent die als eerste reageerde op een oproep van SCALA in het Hengelo's Weekblad. Simone, die zich tevens inzet voor startende ondernemers, de Voedselbank, kunst en cultuur, een medisch kinderdagverblijf en voor het organiseren van conferenties, krijgt in 2015 het stadscompliment De Nijverbij.

Participatie, ontmoeting en educatie

Na een voorbereidend jaar met veel inzet van vrijwilligsters, stagiaires en de kerngroep krijgt het Vrouwencentrum in januari 2010 een nieuwe naam: ROZA. De naam staat voor Ruimdenkend, Ontwikkeld, Zelfstandig en Actief. Meryam wil de organisatie niet associëren met allochtone of onderdrukte vrouwen die emancipatie nastreven, maar benadrukt participatie, ontmoeting en educatie. Daar past ook een sterk logo bij, ontworpen door Reclamebureau De Lijn. Evenals destijds het Internationale Vrouwencentrum is ROZA gevestigd aan de Piet Heinstraat in de voormalige verpleegstersflat van het Gerardus Majella ziekenhuis.

Niet vrijblijvend

Anders dan in het voormalige Vrouwencentrum, is het niet de bedoeling dat bezoekers hier komen consumeren, maar dat zij zich willen ontwikkelen. Of, zoals het Hengelo's Weekblad van 10 februari 2009 het formuleert: 'Altijd laagdrempelig, maar niet vrijblijvend.' Meryam en Lidy vinden dat 'hier veel deelnemers én vrijwilligsters rondlopen die hun capaciteiten niet goed benutten.' ROZA zet vooral in op individuele trajectbegeleiding naar de arbeidsmarkt of ander waardevol werk.

De vrouwen worden min of meer verplicht om cursussen te volgen, zoals communicatietrainingen of lessen in persoonlijke ontwikkeling. Daarnaast zijn er taallessen, fiets-, naai- en kooklessen, yoga en tai chi. Ook worden er thema-avonden georganiseerd over maatschappelijke onderwerpen zoals politiek, opvoeding, gezondheid, en thema's als mantelzorg, stress, 'rondkomen met een minimum inkomen' en 'vrouw en geloof'.

Vanaf links: Liza, Saadia Mouhsen, ?, Meryam Sumer.
Wie kent de ontbrekende (achter)namen?

Dit boekje werd gemaakt in 2013 tijdens een bijeenkomst van veertig vrouwen. Meer hierover volgt in deel 2 over ROZA.

Zo'n zestig vrijwilligsters zetten zich in om de trainingen en cursussen te geven, en het aanbod slaat aan!

Geen einddoel, maar een start

Meryam en Saadia constateren dat de vrouwen zich veel beter staande kunnen houden in de maatschappij. 'Uiteindelijk willen wij hen aan een betaalde baan helpen en doorstroming realiseren.' Zo kunnen vrouwen zich ontplooiën in vrijwilligerswerk en op stageplaatsen. 'Het centrum is geen einddoel, maar een start.' Vrouwen van allerlei nationaliteiten ontmoeten elkaar hier en delen ervaringen. Zij voelen zich veilig en gezien.

Meryam herinnert zich twee dames die goed in naaien waren maar niets deden met hun kwaliteiten. "Ik vroeg hen of ze naailes wilden geven. 'Ik, lesgeven?!', riepen zij verschrikt. Maar ze hebben het gedaan, en hebben zich daar geweldig mee ontplooid!"

Het aantal bezoekers groeit snel door de aansprekende activiteiten, de actieve werving en de uitstekende sfeer. In 2009 komen er 1120 vrouwen, halverwege 2010 staat de teller al op 1722.

Vanaf links voor: Veronica Rutgers, stagiaire Claudia, Meryam Sumer; achter: Inez Kause, stagiaire, vrijwilligster Maggi. Wie kent de ontbrekende (achter)namen?

Eigen kracht

In september 2010, op de vijfde bijeenkomst van ROZA, is Sharon Dijksema uitgenodigd. Zo'n 35 maatschappelijk betrokken en hoogopgeleide vrouwen luisteren aandachtig naar haar speech over participatie: het bundelen van krachten, zelfstandig functioneren, betrokken zijn en een eigen inkomen hebben. De avond begint met een maaltijd en eindigt met speed-dating. Het is een groot succes, vertelt Meryam, en het aantal bezoekers neemt nog verder toe.

Uit het thema participatie vormen zich drie doelen: zorg, eigen kracht en economische zelfstandigheid. Kerngroepplid Inez Kause: "Vrouwen werden gestimuleerd om hun eigen krachten te ontdekken en er ontstond een natuurlijke mogelijkheid om te groeien. Sommigen gingen als zzp'er aan de slag of vonden een baan. Anderen ontwikkelden zich uit een depressie naar gespreksleidster of gingen activiteiten voor anderen organiseren." Meryam vult aan dat een aantal vrouwen een beroepsopleiding hebben gevolgd, onder andere voor Verzorgende IG (Individuele Gezondheidszorg). "Zij kregen een betaalde baan en waren daardoor niet meer aangewezen op een uitkering."

Wegbezuinigd

Tot ontsteltenis en woede van alle betrokkenen werd dit succesvolle project eind 2012 wegbezuinigd. Hierover meer in het volgende nummer.

De straat waarin wij wonen

Bedrijvigheid en het stadhuis in de Willemstraat

tekst Jos Schwertasek (met dank aan Ru van Wezel)

Dankzij de reactie van de heer Ru van Wezel, voormalig medewerker van het museum, brengen we nog een derde aflevering over de Willemstraat. Waarbij het met name gaat over de plek waar het stadhuis staat. Zijn herinneringen laten we hier integraal volgen.

“Met veel plezier heb ik het artikel over de Willemstraat gelezen; ik heb daar van 1938 tot 1956 op no. 30 tegenover de Vischmarkt gewoond. Daar was ook het eindstation van de bussen van de TET. Wij hadden het daarom nooit over de ‘Vischmarkt’, maar over het ‘Bussenplein’. In 1938 had mijn vader, Martinus, het linkerdeel van het statige herenhuis op de kop getikt. De voorkamer werd verbouwd tot winkel en hij vestigde zich daar als goudsmid–juwelier. NB: mijn vader was goudsmid en heeft zich nooit met klokken beziggehouden; klokkenmaker Van Wezel woonde aan de Spoorstraat en stond bekend als ‘Gebr. van Wezel’.

De winkel van goudsmid Van Wezel, met daarnaast de voordeur van de showroom van Fransen waar allerlei kachels uitgestald stonden

Rechts naast ons woonde de familie Heukers; hij was fysiotherapeut, zijn vrouw heette ‘La’. Hoe hij heette weet ik niet meer zeker; vermoedelijk Jan, want z’n voorletters waren J. De rechterhelft van het huizenblok is dus het huis van de familie Heukers; later kwam antiquair Horstink er te wonen.

Familie Fransen

Links van ons woonde kachelsmid Fransen. Op de foto links zie je onze winkel, met daarnaast de voordeur van de showroom van Fransen waar allerlei soorten kachels uitgestald stonden. De Fransens woonden met z’n zevenen in het kleine huisje naast ons: Pa en ‘Moeke’

Lenie Fransen, in de deuropening die leidde naar het achterplaatsje

Vischmarkt

Fransen, de oudste zoon Hendrik, die de zaak runde, dochters Lenie en Mieke (die een naaiatelier had), Cornelis, die wegwacht werd en trots op z'n gele motor rondreed, en Addy.

Lenie speelde ukelele en op zomeravonden konden we genieten van haar zang en spel op het achterplaatsje van hun huis.

Vredige taferelen

Op de foto hierboven is alles nog wat beter te zien: helemaal links (in de Langestraat) zat 'Radioko', een radiozaak beheerd door meneer Plug, die erboven woonde. (Na afbraak van het pand verhuisde Radioko naar de Nieuwstraat. J.S.)

Het grote hoekhuis was van antiquair en kunsthandelaar Kees Eshuis, de linkerhelft van het witte huis behoorde aan Ten Hoopen, die er de 'Twentse Taverne' beheerde en in de rechterhelft woonde op no. 34 horlogemaker Kopini. Na de oorlog is Kopini er niet meer en heeft Thomas er een radiowerkplaats.

Vredige taferelen, die wreed verstoord werden toen in mei 1940 de oorlog uitbrak. Veel hebben we er de eerste tijd niet van gemerkt, zij het dat mijn ouders op bevel van de Duitsers ineens een persoonsbewijs (een 'Ausweis') nodig hadden. Gelukkig werd dit, evenals de zomertijd die toen ook ingevoerd was, na de oorlog

weer afgeschaft. Overigens zijn beide, zoals bekend, weer 'in ere' hersteld en hebben we als vrije burgers in ons eigen land weer een 'identificatieplicht'.

Het einde in zicht

Naast Heukers woonde op no. 26 de familie Bennink. Dan op no. 24 een onbewoonbaar verklaarde woning en in het vooruitstekende deel van het oudste huisje van Hengelo, op het hoekje, had Mieke Fransen haar naaiatelier.

Na de uitvoerig beschreven woningen van 'Dammers-Gait' tenslotte op de hoek van de Willemstraat en de burgemeester Jansenstraat slagerij Wientjes.'

In 1956 moest alles wijken voor de bouw van het nieuwe stadhuis. De straatverlichting boven het Bussenplein is provisorisch aan een paal bevestigd.

Tot zover Ru van Wezel.

Geuversplein

Voordat de namen Vischmarkt en Bussenplein bekend werden, had het plein nog een andere naam. Met name aan het eind van de negentiende eeuw toen er pal achter het toenmalige gemeentehuis nog woningen stonden. Veel soeps was het niet. In een van deze schamele onderkomens woonde Jantje Geuvers, een straatveger. Er kwam geen straatnamencommissie aan te pas, maar voor de dorpsbewoners was het wel duidelijk: Geuversplein. In de jaren twintig werden de huizen aan

De helft van het pand waar Van Wezel zijn zaak had is al verdwenen; de kant van Horstink (voorheen Heukers) staat er nog...

die kant afgebroken, waardoor het plein een stuk groter werd. Voor de verkoop van vis was er een overkapping gebouwd. Maar die verdween ook weer omdat er plaats moest komen voor de bussen van de TET.

Radio De Nachtegaal

We kregen een paar vragen hoe het nu zat met dat Willemsplein. Het is altijd een genoegen wanneer lezers reageren, hoewel dit steeds minder voorkomt. De groep die nog herinneringen heeft aan situaties vóór de oorlog, en vlak daarna, is langzaam aan het verdwijnen. Er zijn weinig mensen die nog inlichtingen kunnen verschaffen. De foto die na de oorlog is genomen, laat de pastorie van de Ned. Hervormde Kerk zien. In 1936 woont er Dominee I.P. van der Waal en in 1950, dus toen de foto werd genomen, dominee P.L. Tasseron. Links is het catechisatielokaal, dat er nog lang heeft gestaan. Het is nog een tijd in gebruik geweest als locatie waar men zich moest melden voor tbc-controle. Het bekende kruisje en de Mantoux-reactie.

Het brandde enkele decennia geleden af. Het huis van de dominee is al eerder afgebroken en er verrijst na enige tijd het nieuwgebouwde Radio Nachtegaal. De poëtische naam was afgeleid van de succesvolle en ongrijpbare geheime zender in de jaren voor de oorlog.

Geheime zender

Op 12 maart 1938 staat er op de voorpagina van 'Het Leven', een populair vooroorlogs tijdschrift,

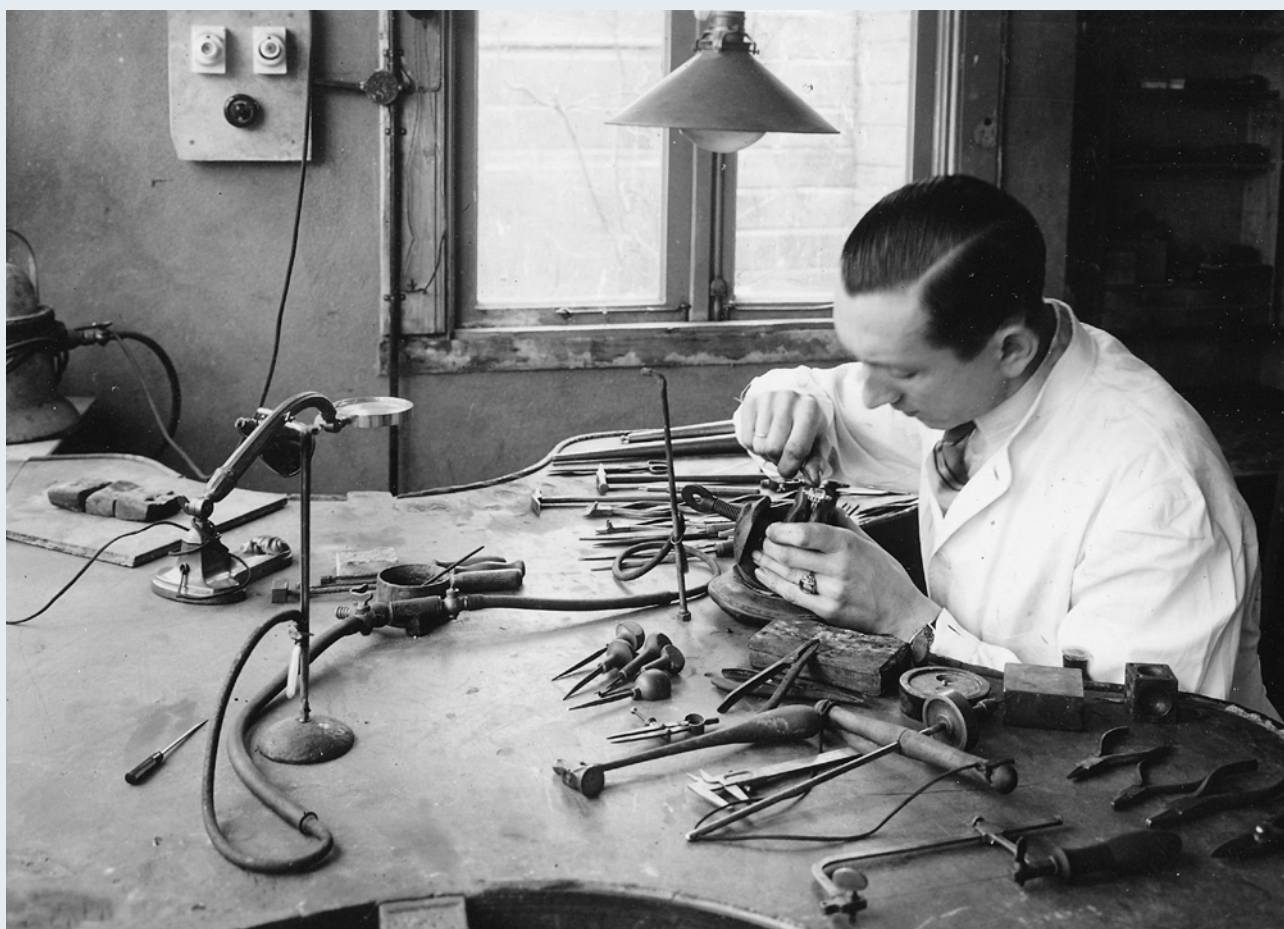
een foto met twee gemaskerde mannen. Het blijkt dat er de laatste tijd een geheime radiozender in Twente heel actief is. Duizenden mensen stellen iedere zondagmorgen af op golflengte 395 waarop 'De Nachtegaal' uitzendt. Alles gaat precies als bij een officiële zender. Er wordt een vriendelijk praatje gehouden en er is nieuws en muziek, verzoeknummers en vooral reclame. Eigenaar was Henk Jonge Poerink die aan het Willemsplein een radiozaak was begonnen met de gelijknamige naam.

Heksenjacht

Blijkbaar stoorde men zich niet aan de ambtenaren die poogden de zender in beslag te nemen. Eén keer is dit gebeurd, maar onmiddellijk werd er voor een nieuwe zender gezorgd en ging De Nachtegaal vrolijk verder. Ze beschikten zelfs over een reportagewagen, waarmee ze door Twente reden om geschikte plaatsen voor een uitzending te zoeken. Jonge Poerink kreeg hulp van zijn buurman, schoenmaker Wortmann, een Duitser. De samenwerking zou hem echter fataal worden. Het stoorde Wortmann dat het succes van de radiozender ook de gelijknamige radiozaak van zijn buurman ten goede kwam. Hij waarschuwde in het geniep enkele malen de politie en vertelde waar zou worden uitgezonden. De politie deed niets met deze informatie omdat zij dacht misleid te worden.

Veroordeling

Maar op 6 februari 1938 was het uit met de pret. Twee peilauto's traceerden de zender in een boerderij in Gelselaar. Het werd landelijk nieuws, maar tot ieders verbazing ging de zender een week later weer de lucht in. Jonge Poerink moest wel, want zijn adverteerders hadden vooruit betaald. Het was echter van korte duur. Na twee weken was het definitief voorbij. Twee legale zendamateurs hadden hem op verzoek van de politie gepeild. Henk Jonge Poerink werd op 27 april 1938 veroordeeld tot zes maanden gevangenisstraf. Zijn kompaan Wortmann kreeg acht maanden. Het verraad werd hem zwaar aangerekend. Wortmann zat echter zijn straf niet uit. Hij fietste terug 'in die Heimat'. Na de oorlog werd de nieuwe Marktstraat aangelegd en op de kop van de straat op het Willemsplein liet Jonge Poerink een groot nieuw winkelpand bouwen. Daarmee verdween ook de drukkerij Schutte & Stroop. Dit bedrijf verhuisde naar de eveneens nieuw aangelegde Marskant. De marktkramen verdwenen rond 1958.

Van Wezel sr. in zijn atelier bezig een ring te graveren

Waar ooit de camping van Annink Pot was aan de Wolfkaterweg is nu vakantie-bungalowpark Erve Wolfkotte in ontwikkeling

Toen konden de inwoners 'Hengelo Herrezen' vieren op het nieuwe Marktpllein. Het Willemsplein werd nieuw ingericht. Het urinoir was al verdwenen en de beek werd overkluisd.

Wolfkaterweg

Wanneer we de volgorde van het adresboek van 1933, het uitgangspunt van deze serie, volgen, komen we bij de Wolfkaterweg.

Veel valt er niet te vertellen over deze weg in de buurtschap Beckum. De weg begint vanaf het kruispunt bij de Haaksbergerstraat en gaat over in de Suetersweg die eindigt bij de Benteloseweg. Het is een landelijke weg met boerderijen, landerijen etc. In 1933 tellen we toch al een twintig adressen. Momenteel is er veel discussie over het bouwen van woningen voor de bewoners van Beckum aan deze weg.

Fietsen om Woolde en om Klein Driene

Door Werkgroep Markegrenzen

tekst Gerhard Post

We gaan weer fietsen! Door corona hebben we enkele jaren geen begeleide fietstochten gemaakt. Nu de dagen weer langer worden, is het tijd om dit weer op te pakken. De routes gaan langs oude markegrenzen. Omdat deze deels overgingen in gemeentegrenzen, volgen we ook de oude gemeentegrenzen uit 1820. Deze waren gemarkeerd met grenspalen en grensstenen waarvan er rond Hengelo een tiental bewaard zijn gebleven. Daarnaast zijn diverse palen en stenen in de afgelopen jaren herplaatst. Dit zijn in ieder geval punten waar we bij stil zullen staan. We gaan fietsen op twee woensdagavonden, de start is beide keren om 18:30 uur. De deelname is gratis, maar een gift ter ondersteuning van Museum Hengelo wordt op prijs gesteld.

Op 21 juni fietsen we langs de grens van Woolde. **Het startpunt is de hoek van de IJsselstraat en de Haaksbergerstraat.** Het is een verrassende tocht die via het Twickel naar Borne voert, en verder langs de Houtmaat naar het gebouw De Drie Marken, aan de Oldenzaalsestraat. De route is 17 km, deels over zandwegen, en de ervaring leert dat we daar ongeveer 2½ uur over doen. Deze route is beschreven in een brochure, die te koop is bij het museum en bij boekhandel Broekhuis.

Op 20 september fietsen we om de marke Klein Driene. **Het startpunt is naast het gebouw De Drie Marken, op het fietspad tussen de Deurningerstraat en de Lijsterstraat.** De route, ook deels over zandwegen, is 12 km lang met een wandeluitstapje (400 meter heen en 400 meter terug) naar het Lonnekermeer. Deze route gaat meestal iets sneller.

Iedereen is van harte uitgenodigd om mee te gaan. Aanmelden is niet nodig.

De drie marken

Hoek IJsselstraat Haaksbergerstraat

Agenda

Speurneuzen

Het Fotoarchief van Museum Hengelo beschikt over een prachtige collectie (historische) foto's uit Hengelo, Beckum en Oele. Foto's die elk op zich een verhaal vertellen uit bijvoorbeeld de vorige eeuw.

Van sommige foto's missen wij enkele belangrijke gegevens zoals wie, wat, waar en wanneer die foto is gemaakt. Daarom nodigen u uit ons te helpen bij het vinden van de ontbrekende gegevens. Kom op **elke tweede vrijdag van de maand** naar het Auditorium van Museum Hengelo. Toegang GRATIS.

Vrijdag 9 juni - 13:30 – 16.00 uur.

Vrijdag 14 juli - 13:30 – 16.00 uur.

Vrijdag 11 augustus 13:30 - 16:00 uur.

Stadswandeling.

Hebt u altijd al meer willen weten over de binnenstad van Hengelo? Loop dan mee door het oude centrum van Hengelo in een boeiende stadswandeling. Ontdek waarom Hengelo is zoals het is en ervaar hoe bijzonder de stad is.

Start- en Eindpunt stadswandeling:

Lambooijs huis, Langestraat 37, 7551 DX Hengelo

Zondag 2 juli - 14:00 uur

Zondag 6 augustus – 14:00 uur

Prijs: € 5,00 (donateurs € 2,50), jongeren t/m 18 jaar GRATIS. Gelieve cash betalen.

Lezingen

Vrijdag 16 juni 19:30 uur.

Lezing 'Hunebedden: duurzaam en raadselachtig' door Sipke van der Zee.

Hoe oud zijn de hunebedden? Wie bouwden ze? Waar komen de stenen vandaan?

De oudste Nederlandse bouwwerken intrigeren al eeuwenlang. Je kunt ze op verschillende manieren bekijken en ongeveer elke 5 jaar komen er weer nieuwe theorieën bij.

Sipke van der Zee, oud-bestuurslid en conservator hunebedmemorabilia van het Hunebedcentrum in Borger neemt u mee langs deze mythische monumenten. In het kader van de Nationale Archeologiedagen zal hij u op de hoogte brengen van gangbare – maar ook van omstreden opvattingen.

Dinsdag 27 juni 19:30 uur

Lezing 'De geschiedenis van de welvaart' door Roeland Fels. Roeland definieert het verschil tussen welvaart en welzijn. Daarna komt een historisch overzicht met als kernvraag of in die bepaalde periode welvaart aanwezig is en voor wie dan wel. We komen dan als vanzelf in onze tijd.

Speurneuzen in Museum Hengelo

Het Fotoarchief van Museum Hengelo beschikt over een prachtige collectie (historische) foto's uit Hengelo, Beckum en Oele. Foto's die elk op zich een verhaal vertellen uit bijvoorbeeld de vorige eeuw.

Van sommige foto's missen wij enkele belangrijke gegevens zoals wie, wat, waar en wanneer die foto is gemaakt. Daarom nodigen u uit ons te helpen bij het vinden van de ontbrekende gegevens.

Kom op elke tweede vrijdag van de maand naar het Auditorium van Museum Hengelo. Toegang GRATIS.

Vrijdag 9 juni - 13:30 – 16.00 uur.

Vrijdag 14 juli - 13:30 – 16.00 uur.

Vrijdag 11 augustus 13:30 - 16:00 uur

ZENGERINK

Makelaars & Hypotheekspecialisten

VERKOOPPLANNEN?

- Wij komen geheel vrijblijvend de waarde van uw woning taxeren
- Vertrouwd in uw wijk!
- Gratis deelname aan ons eerstvolgende OPEN HUIS
- Geen verkoop - Geen kosten
- Geen opstartkosten
- Wij maken graag met u een afspraak: 074 – 243 10 10

zengerink.nl

Zengerink. Zeker.